

1 בענין שבועות יוסף ליעקב (ושבועת אליעזר לאברהם)

(בראשית מ"ז, כ"ט – ל"א) "ויקברו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים ושכבתי עם אבתי ונשאנתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה" ופרש"י שים נא ידך והשבע"י. ונראה מדברי רש"י דהשבועה צריכה להיות בשעה שמניח את היד תחת הירך, ולא ביאר רש"י הטעם לזה.

אמנם לעיל (כ"ד, ב' – ג') כתיב "ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי ואשבעך בה' אלוקי השמים ואלוקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו" ופרש"י שם תחת ירכי לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה, כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה" ולכאוי ה"ה הכא ענין שימת היד תחת הירך הוא משום חפץ של מצוה ואע"פ דאצל יעקב לא באה לו המילה ע"י צער מ"מ י"ל דעוד לא צוה על דברים אחרים וע"כ זה החפץ של מצוה היחיד שהיה לו (ובאמת צ"ע למה הוצרך רש"י להגיע לזה שאצל אברהם הייתה המילה ע"י צער ולכן הייתה חביבה לו והלא כ"ז שלא צוה על מצוות אחרות א"כ זה החפץ של מצוה היחיד שיש לו דתפילין וס"ת אין להם שום חשיבות דאין להם גדר כלל כיון שעוד לא צוה בזה ואולי חפץ של מצוה הוא מצד המהות שלו ולא מצד הדינים וע"כ אף קודם מתן תורה היו תפילין וס"ת נחשבים לחפץ של מצוה וצ"ע).

והמקור לדברי רש"י הוא לכאוי מן הגמ' בשבועות ל"ח ע"ב "היכי משבעינן ליה אמר רב יהודה אמר רב משבעינן אותה בשבועה האמורה בתורה דכתיב ואשבעך בה' אלהי השמים אמר ליה רבינא לרב אשי כמאן כרבי חנינא בר אידי דאמר בעינן שם המיוחד אמר ליה אפי תימא רבנן דאמרי בכינוי ונפקא מינה צריך לאתפוש חפצא בידיה" ופרש"י לאתפוסי חפצא קאמר או ספר או תפילין כאברהם דאתפסיה לאליעזר ברית מילה".

והיינו שהגמ' שואלת איך משבעינן את המחוייב שבועה ואומרת כמש"כ בתורה ומבינה הגמ' דכשם ששם כתוב שם ה' ה"ה כל שבועה ותי' הגמ' דאפי' לרבנן דאפשר להשבע בכינוי וא"כ לכאוי קשה מה נוסף במה שביאר שבועה האמורה בתורה וע"ז עונה הגמ' דהוא לאתפוסי חפצא בידיה. ובהמשך הגמ' דנה האם תפילין חשיב חפץ שיוצאים בזה יד"ח אתפוסי חפצא או דבעינן ס"ת דוקא ולכאוי צ"ע דשם לא היה כלל התפסה של ס"ת ובע"כ דהוא לפי מה שביארנו לעיל דעוד לא היה מציאות של ס"ת וע"כ לא היה בזה נידון וא"כ נצטרך לומר על עיקר הנידון דמתפסיה את החפץ שהיה הכי חשוב של מצוה וממילא כיון שהיה רק את המילה סגי בזה משא"כ השתא דיש ג"כ ס"ת ממילא אפשר דלא מועיל לאתפוסי בתפילין, ואכתי צ"ע.

ובעיקר הדבר לכאוי צ"ב דהגמ' לא הביאה כלל את הפסוק של התפסת הברית אלא את הפסוק של עיקר השבועה ואם מה שבאו לומר הוא התפסת החפץ היה לה לגמ' להביא את הפסוק שים נא ידך תחת ירכי או את המשך הפרשה (פסוק ט') "וישם העבד את ידו תחת ירך אברהם אדוניו וישבע לו על הדבר הזה" וכמדומי שראיתי שא' המפרשים עמד בזה וכתב דהוא על עיקר השבועה ולא על הפסוק המסויים שהביאה הגמ' ודו"ק.

אמנם יעוי' באבן עזרא (בראשית כ"ד, ב') שהעיר על רש"י וז"ל שים נא ידך תחת ירכי יש אומר רמז למילה. ואילו היה כן היה נשבע בברית המילה ולא בשם" ומכוח הערתו הלזו כתב לפרש הפסוק באופ"א וז"ל "והקרוב אלי, שהיה משפט בימים ההם לשום אדם ידו תחת ירך מי שהוא ברשותו. והטעם אם אתה ברשותי שים נא ידך תחת ירכי, והאדון יושב והירך על היד, כטעם הנה ידי תחת רשותך לעשות רצונך. וזה המשפט עדיין בארץ הודו". ולכאוי לדבריו ה"ה בפסוק שלנו ויעוי' כאן במה שהאריך בזה והביא הוכחות שכן הוא אע"פ שאצלינו לא קיימת עיקר קושייתו דלא כתוב שהשבעו בה' אלא דמאחר שאצל אברהם הביאור הוא כנ"ל ה"ה הכא יעוי' בדבריו טובא.

והנה בדקדוק הפסוקים נראה חילוק בין מה שקרה בפועל אצל אברהם ואליעזר לבין מה שקרה אצלינו בין יעקב ליוסף ותחלה יש לשים לב דאצל אברהם ואליעזר בתחילה כתוב שים נא ידך תחת ירכי ומיד אח"כ ואשבעך בה' וכו' אם לא תיקח וכו' והיינו דמיד כשאומר לו לשים את היד אומר לו ג"כ על מה הוא צריך להישבע. ולבסוף כתיב (פסוק ט') "וישם העבד את ידו תחת ירך אברהם אדוניו וישבע לו על הדבר הזה" והיינו דבאמת אליעזר קיים את רצונו של אברהם ונשבע לו על ענין זה שלא יקח אשה ליצחק מבנות הכנעני ולא ישיב את יצחק אל המקום אשר יצא אברהם משם.

אמנם אצלינו הסדר הוא לכאוי שונה דבתחילה כתוב "שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים" וממשך מה כן יעשה ואח"כ כתיב "השבעה לי" וכו' ולא כתוב יחד את שימת היד עם השבועה וכן לא מבואר בפרשה כלל שעשה יוסף כדבר הזה אלא רק שנשבע לו ולא ששם את ידו תחת ירך יעקב ולכאוי אין לומר דכיון שנשבע ודאי עשה זאת איך שביקש יעקב שהרי אצל אליעזר כתוב הכל שעשה כן ואילו כאן לא הוזכר ענין שימת היד אלא בבקשת יעקב וצ"ע.

ובבה"ג הלכות כיבוד אב ואם (ס"י נ"ו) איתא "תניא (פסחים נ"א ע"א) עם הכל אדם רוחץ חוץ חוץ מאביו וחמיו ובעל אמו ובעל אחותו, ר' יהודה מתיר באביו משום כבוד אביו, והוא הדין לבעל אחותו וגזרו על שני אחים משום בעל אחותו. תנא תלמיד לא ירחץ עם רבו, ואם רבו צריך לו מותר. (ציטוט זה לא מצאתי מקורו) רבן גמליאל אומר לא יכנס אדם למרחץ עם אביו ועם רבו, וחכמים אומרים אם רבו צריך לו מותר, ויש אומרים אסור לאדם שיכנס לבית המרחץ עם אביו, ר' יהושע אומר משום שיגלו ערוה זה עם זה דכתיב (בראשית ט', כ"ג) ויכסו את ערות אביהם, ובשעה שאמר לו יעקב ליוסף (שם מ"ז, כ"ט) שים נא ידך תחת ירכי לא עשה, אמר לו אם כן (שם ל"א) השבעה לי וישבע לו".

ולדבריו מבואר היטב למה לא כתוב לבסוף שיוסף עשה כן לאביו משום שסירב לעשות כן שהרי א"י ראו לעשות כן. וכיון שכן אולי היה מקום להבין למה בתחילה כתוב שים נא ידך תחת ירכי ואת כל מה שהוא מבקש ואילו לבסוף כתוב השבע לי ולפי האבי"ע הוא מובן מאוד דהרי ענין שימת היד תחת הירך אינו ענין לשבועה כלל אלא דאצל אברהם רצה שיהיה לו את ב' הדברים ואילו כאן י"ל דהסתפק בדבר אחד וע"כ אמר לו בתחילה שים נא ידך תחת ירכי דזה מחייב יותר וכיון שיוסף לא רצה לשים את ידו אמר שישבע לו משא"כ לרש"י (והפסוק הפשוט בגמ' דהבאנו לעיל גבי אברהם דשימת היד תחת הירך הוא בצירוף שבועה א"כ נחלק בין אברהם ליעקב) לכאוי צ"ע למה לא כתוב בתחילה שביקש ממנו להישבע ורק לבסוף כתוב שבועה והלא אף בתחילה ביקש הימנו שישבע לו. ומפשט הכתובים נראה דיוסף אומר ליעקב שיעשה כן והיינו מדכתיב (פסוק ל') "ויאמר אנכי אעשה כדברך" ואח"כ כתוב (פסוק ל"א) "ויאמר השבעה לי וישבע לו" והיינו

¹ בעלון זה הבאתי את עיקרי הדברים של הצפנת פענח מעורבים עם עיקר הנושא וכן ביאורי הראשונים ולא הזכרתי את שמו של הצפנת פענח כלל והרוצה לעמוד על עיקרי שיטתו יעיין בשלושת הקטעים בפשתינו המדברים מענין זה שציינו במאמר וכן בקטע בפ"י ח"י שרה.

דיעקב מבין שיוסף אינו רוצה להישבע על הדבר הזה וע"כ הוא דורש ממנו את השבועה ומכריח את יוסף להישבע ע"ז אלא דאכתי צ"ב
הא דלעיל למה לא כתוב בתחילה את השבועה והרי הוא כבר ביקשו להישבע וצ"ע.

אלא דלכאוי לפי הבה"ג יקשה הא דיעקב ביקש מיוסף להניח את היד תחת הירך והלא אסור לעשות כן ממה שמבואר בדברי הבה"ג
ולמה ביקשו יעקב ויש ליישב דהנה יעו"י בנדה י"ג ע"א "רב יהודה ושמואל הוו קיימי איגרא דבי כנישתא ... אמר ליה רב יהודה לשמואל
צריך אני להשתין א"ל שיננא אחוז באמתך והשתן לחוץ היכי עביד הכי והתניא ר"א אומר כל האוחז באמתו ומשתין כאילו מביא מבול
לעולם ... הכא נמי כיון דבעית לא אתי להרהורי והכא מאי בעיתותא ... " וא"כ ה"ה הכא.

אלא דצ"ב לפי"ז אמאי יוסף לא רצה להניח את היד תחת ירך אביו והלא יש לו מורא מאביו שהרי יש דין מורא אב ואולי היה מקום
לפלפל בזה דכיון שהוא מלך קשה לו ענין זה של מציאות מורא אביו שהרי אביו ג"כ צריך לירא הימנו וממילא אין כ"כ מורא במצב כזה
וכספק הידוע בבו שהו רבו המובהק של אביו מי עומד בפני מי. ואמנם י"ל באופן אחר ואולי הוא ג"כ המשך להא דלעיל דהנה לעיל
ביארנו מעלתו של יוסף ששלט ביצרו והיה שולט בשתי רגליו ומשפיע ומקבל כאי וממילא י"ל דיעקב חשב את יוסף כמי שלא יבוא לידי
הרהור כיון ששולט ביצרו הוא וממילא אמר לו שיוכל לשים את ידו תחת ירכו אפי' שבלא"ה חיישין שיבוא לידי הרהור מ"מ אצלו אין
לחוש לזה כיון שאין זה דין דאורייתא אלא חשש בעלמא היכן שאין לחשוש אין איסור בדבר.

אמנם אע"פ שאליבא דאמת בתחילה יוסף היה בדרגה זו שלא שלט בו יצה"ר וכדביארנו לעיל מ"מ לאחר המעשה עם אשת פוטיפר ירד
יוסף ממדרגתו הלזו ושוב חזר להיות כשאר השבטים דיש לחוש לזה וממילא מובן דע"כ לא רצה לשים את ידו תחת ירך אביו דחשש
מזה.

ואמנם יש להעיר בזה טובא דלעיל ביארנו דהאחים הביאו גדי עזים ולא הביאו פר כדי שיעקב יחשוד ביוסף דהיה עם אשה והיינו חטא
וע"ז אמר חיה רעה אכלתה והוה כשגגה היוצאה מלפני השליט וע"ז נסתכן במעשה של אשת פוטיפר ומבואר דהפסיד י' שבטים ע"ז
וזה מוציא שם רע אין לו מחילה עולמית משום פגם משפחה יעו"י במה שביארנו בזה לעיל פרשת וישב ובפרט במש"כ שם בהפטרה דיעקב
לא ידע ממדרגה זו של יוסף. וא"כ לכאוי לא שייך לומר דיעקב אמר ליוסף שים נא ירך תחת ירכי משום דידע ממדרגה זו של יוסף שהרי
הוא לא ידע על מדרגה זו, וצ"ע.

ואולי י"ל דאח"כ דקודם שיעקב ירד למצרים לא ידע ממדרגה זו של יוסף אך אחר שירד למצרים וראה את יוסף שהוא בצדקו הבין דהוא
בדרגה אחרת וע"כ הבין את מדרגתו של יוסף וממילא מעתה סמך עליו וע"כ אמר לו להניח את ידו על ירכו ואין לו לחשוש כנ"ל. וסייעתא
לזה מעט יש להביא דהנה לקמן (מ"ח, י"א) כתיב "ראות פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלוקים גם את זרעך" ויש לבאר בזה דהנה יעו"י
בשבת ק"י ע"ב "לירקונא תרין בשיכרא ומעיקר" והיינו דמי שיש לו ירקון יכול להתרפאות מזה ע"י שישתה תרין בשיכרא ואמנם רפואה
זו היא מהירקון אך יעקר ע"י ולא יוכל להוליד (ויעו"י בגמ' שם דדנה האם מותר הדבר או דאסור משום סירוס) ויעו"י יבמות ס' ע"ב "מנא ידעי
(איזו מנשי מדין יודעת איש למשכב זכר) אמר רב הונא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא העבירום לפני הציץ כל שפניה מוריקות בידוע שהיא
ראויה ליבעל כל שאין פניה מוריקות בידוע שאינה ראויה ליבעל אמר רב נחמן סימן לעבירה הדרוקן" ופרש"י דפניהם של עוברי עבירה
מוריקין.

ולפי"ז יש לבאר לפי מה דביארנו לעיל דיעקב חשד את יוסף בעבירה וא"כ ראות פניך כמות שהם בלא הורקה לא פללתי כיון שחשבת
שנכשלת בעבירה ופניך היו צריכות להוריק והנה הראני אלוקים גם את זרעך והיינו לפי מה דביארה הגמ' דרפואה של הדרוקן הוא ע"י
שמייעקר א"כ אמנם היית יכול להתרפאות מהדרוקן והייתי יכול לראות את פניך אבל אז לא הייתי יכול לראות את זרעך כיון שהיית
נעקר וממילא כיון שאני רואה גם את פניך וגם את זרעך מוכח בזה שלא חטאת כלל ושפיר מיושב היטב דיעקב עתה אחר שראה שלא
חטא יוסף הבין דמדרגתו היא גבוהה וע"כ אין לו לחוש כלל להרהור וממילא אמר לו שיוכל להניח את ידו על ירכו. ואמנם הוא נכון
במידת מה שיכל לשוב מהחטא אך למעשה נסתכן בזה וכן ירד מאותה מדרגה שלא שולט בו יצה"ר כלל וע"כ סירב יוסף להניח את ידו
על ירכו של אביו מחמת חשש זה, ועוד יש לדון בזה טובא.

ובעיקר מה שהוצרך אברהם להשביע את אליעזר ע"י התפסה בחפץ של מצוה לכאוי צ"ע דהנה יעו"י בגיטין ל"ה ע"א "אמר רב יהודה
אמר ר' ירמיה בר אבא רב ושמואל דאמרי תרוייהו לא שנו אלא בב"ד אבל חוץ לבית דין משביעין אותה" ופרש"י חוץ לב"ד משביעין
אותה ששבעת הדיינים של תורה היא ונקט ס"ת בידיה או תפילין ומשביע לה בשם או בכינוי כדאשכחן באברהם שים נא ירך וגו' ואשביעך
בה' (בראשית כ"ד) ועונשה מרובה וחוץ לב"ד שבועה דרבנן בקללת ארור ולא נקיט מידי ואין עונשה כל כך" ולכאוי מבואר מדברי רש"י
דשבועה דרבנן אי"צ להשביע בנקיטת חפץ וא"כ למה השביעו אברהם לאליעזר בנקיטת חפץ.

ויש לבאר דאליבא דאמת יצחק שלח את אליעזר לקדש לו אישה ואברהם הוסיף תנאי על השליחות והסיבה לחלות התנאי הוא משום
שהיה לאברהם גדר של ב"ד וממילא מובן דהשבועה של אברהם היא גדר שבועה של ב"ד ושפיר יש בה נקיטת חפץ דא"י? שבועה חוץ
לבי"ד אלא דלכאוי ביאור זה של הצפנת פענח לא מועיל לשבועה של יעקב ליוסף למה הוצרך לנקוטי חפצא בידיה והלא הוא שבועה
שחוץ לבי"ד ואמנם עיקר הקושיא צ"ב דאמנם מבואר דא"י צ נקיטת חפץ בשבועה דרבנן והיינו שבועה שחוץ לבי"ד שאין היא חובה אלא
רשות ובאמת עונשה אינו חמור כ"כ אך מ"מ היה נראה דאם רוצה בכ"ז להנקיט לו חפץ שוב יהיה לזה את כל חומר שבועה דאורייתא
וממילא י"ל דלכן רצו אברהם ויעקב שהנשבע יאחז בידו חפץ של מצוה כדי שתהיה שבועה זו חמורה מאוד.

ונראה לבאר בזה דהנה יעו"י בר"ן נדרים כ"ב ע"א ד"ה אמר רבא שכתב וז"ל "ואפילו כי נקיט חפצא נזקקין דלא חמיר נקט חפצא אלא
לענין שבועת הדיינים לאיומי עליה אבל עיקר שבועה בשם או בכנוי הוא ואף על גב דאמר גאון מאן דאשתבע בספר תורה או בעשרת
הדברות אין לו הפרה עולמית ליתא למילתא כלל" ומבואר דענין נקיטת חפץ הוא בכל שבועה לפי שיטת הגאון והנפק"מ בזה הוא שלא
יוכל להתיר את השבועה וזה מה שרצה יעקב להשביע את יוסף שלא יוכל להתיר את השבועה לרצון יוסף וזה לא הסכים יוסף ורק
להישבע בצורה רגילה ובאמת אח"כ רצה פרעה שיתיר את השבועה ואמר לו יוסף שא"כ הוא יוכל להתיר אף את השבועה שנשבע לו שלא
יגלה שהוא יודע שפת לשון הקודש מה שפרעה אינו יודע.

ולפי"ז מבואר היטב דאצל אברהם הלשון של השבועה ואשביעך והיינו דהוא בגדר ב"ד וע"כ הוא משביע אותו משא"כ אצל יעקב הלשון
הוא "השבעה ל"י" והיינו מעצמו כיון שהוא שבועה שלא ע"פ ב"ד והוא מדנפשיה והנקיטת חפץ היא לא מדיני ב"ד אלא בשביל להשיג
את ענין ההתרה ע"פ שיטת הגאון ולפי מה שביארנו י"ל דהוא לכו"ע ואפי' מי שסובר דאפשר להתיר מ"מ הוא שבועה יותר חמורה
וכדלעיל

לתגובות והערות ניתן לפנות בפלא' 0548429596 או בדוא"ל: yensara30@gmail.com